

MEDNARODNI PREDPISI V ZVEZI S POKLICNIM RAKOM IN NJIHOVO URESNIČEVANJE PRI NAS

Jože Šamu, Sonja Modic-Sočan, Samo Modic

Ključne besede: mednarodne konvencije, poklicni rak, karcinogene substance, maksimalno dovoljene koncentracije

Izvleček

Z namenom, da bi opozorili na pomanjkljivost izvajanja in kontrole mednarodnih predpisov, ki smo jih pri nas podpisali, smo navedli nekatere mednarodne konvencije in nekatere naše predpise, ki zadevajo preventivo raka:

- **mednarodne konvencije:** konvencija o preprečevanju poklicnih nevarnosti, ki jih povzročajo karcinogene substance; konvencija o službah medicine dela; konvencija o varnosti pri uporabi azbesta;
- **nekateri naši predpisi:** maksimalno dovoljene koncentracije škodljivih plinov, par in aerosolov v delovnih prostorih in na deloviščih; samoupravni sporazum o seznamu poklicnih bolezni.

Ugotovljeno je, da so v bivši SFRJ, prav tako tudi v SRS nekoč, v RS pa še danes, kršili vse prej navedene mednarodne predpise. Če naša dežela želi živeti v razvitem svetu, se bo morala držati njegovih pravil, zato je potrebno takoj pripraviti na novo naše predpise in navodila s tega področja ter usposobiti strokovnjake in inšpekcijske službe, ki bodo morale preverjati izvajanje teh predpisov.

Uvod

Svetovna zdravstvena organizacija (SZO) je leta 1969 posvetila svetovni dan zdravja temi Zdravje, delo in produktivnost, kar so utemeljevali z ugotovitvami:

- da je zdrav delavec na urejenem delovnem mestu najproduktivnejši,
- da so zdravje, delo in produktivnost najpomembnejši dejavniki gospodarskega razvoja in družbenega napredka,
- da je stopnja varovanja življenja, zdravja in delovne zmogljivosti delavcev merilo, s katerim se v mednarodnem svetu presoja uresničevanje načela Življenje in delo po meri človeka.

Razvojni programi vseh naprednih dežel, tudi evropskih, upoštevajo vodilo SZO iz leta 1969 tako, da pri uvajanju novih tehnologij na vsa področja življenja in dela upoštevajo naslednja merila:

- da so gospodarnejše (produktivnost, ekonomičnost, rentabilnost),
- da porabijo manj energije, predvsem nafte in njenih derivatov,
- da so varne za delavce in okolišno prebivalstvo,

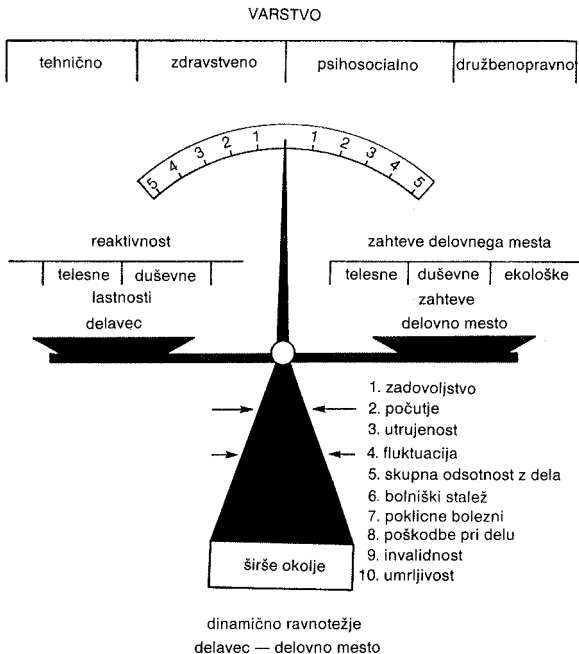
- da so zdrave, da ne ogrožajo zdravja delavcev in okolišnega prebivalstva,
- da so sprejemljive za delavce in okolišno prebivalstvo (jedrske centrale) (1).

Učinki naravnih (fizikalnih, kemičnih, bioloških) ter družbenih dejavnikov okolja (delovnega, življenjskega) na življenje, zdravje in delovno zmogljivost ter dobro počutje ljudi se kažejo:

1. **na delavcih samih:** akutni, kronični, pozni učinki (karcinogeni);
2. **na razvijajočem se plodu pri nosečnicah** (teratogeni učinki);
3. **na potomstvu:** pri drugi, tretji generaciji (genetični učinki).

Med delavcem in njegovim delovnim mestom se odvija dinamično ravnotežje (glej sliko).

Delavci se odzivajo na prevelike obremenitve, zdravstvene škodljivosti pri delu, slabe medsebojne odnose in odtujenost z **utrujenostjo** ali **fluktuacijo**, lahko tudi z **boleznimi v zvezi z delom**, ki se včasih končajo z **invalidnostjo** ali celo s **smrtjo**. Vsak od teh pojavov (kazalci negativnega zdravja delavcev) znižuje osebno in družbeno produktivnost, narodni dohodek in življenjsko raven nas vseh.

Do sedaj smo ugotovili več kot 40 dejavnikov, ki vplivajo na raven in dinamiko kazalcev negativnega zdravja. Lahko jih združimo v nekaj skupin:

- **Delavec:** njegove telesne in duševne lastnosti in sposobnosti, zmogljivost posameznih organskih sistemov, njegovo zdravstveno stanje (delavčeva reaktivnost); med drugim so v tej skupini pomembni starost, spol, stan, izobrazba in kvalifikacija, odnos do dela itd.
- **Delovno mesto (dela, naloge in opravila):** telesne in duševne obremenitve pri delu in ekološke škodljivosti; tehnične, psihosocialne in družbeno-ekonomske razmere na delovnem mestu in v delovni organizaciji; zelo pomembni so lastninski odnosi.
- **Širše okolje:** fizikalni, kemični in biološki dejavniki širšega okolja, psihosocialne in družbeno-ekonomske razmere (odnosi) doma, v krajevni skupnosti, občini, regiji, republiki.
- **Varstvo pri delu** (v širšem smislu): tehnično varstvo, zdravstveno varstvo, predvsem aktivno zdravstveno varstvo, psihosocialno in družbenopravno varstvo.
- **Raven socialne varnosti:** zakonodaja s področja zdravstvenega, invalidsko-pokojninskega in socialnega varstva.
- **Skladna in usmerjena dejavnost** vseh segmentov družbe na vseh ravneh, predvsem zdravstvene službe (ocenjevanje delovne zmožnosti) (2).

Predpisi

Mednarodni predpisi (3, 4, 5, 6)

Mednarodna konvencija št. 161 o službah medicine dela obravnava zdravstveno varstvo pri delu in naloge službe medicine dela. Za varne in zdrave delovne pogoje je po Mednarodni konvenciji št. 155 o varstvu pri delu, o zdravstvenem varstvu in delovnem okolju odgovoren delodajalec. Ta odgovornost se nanaša na moralnoetično, strokovno, odškodninsko (materialno) in kazensko odgovornost. Izvajalec strokovnih nalog v zvezi z zdravstvenim varstvom je služba medicine dela. Inšpekcijske službe preverjajo izvajanje mednarodnih in naših predpisov ter ustrezno ukrepajo.

Konvencija in priporočilo o preprečevanju in kontroli poklicnih nevarnosti, ki jih povzročajo kancerogene substance in agensi

Omenjeno konvencijo iz leta 1974 je tedanja SFRJ sprejela na osnovi Zakona o ratifikaciji konvencije o preprečevanju in kontroli poklicnih nevarnosti, ki jih povzročajo kancerogene substance in agensi (v prilogi).

Konvencija je nastala na osnovi izsledkov posameznih raziskav o vplivih okolja na nastanek raka, ki je spodbudil tesno in načrtovano interdisciplinarno in intersektorsko sodelovanje več strokovnih teles in agencij Organizacije združenih narodov. Mednarodna agencija za raziskovanje raka (Inter-

national Agency for Research on Cancer) s sedežem v Lyonu v Franciji izdaja občasen suplement v obliki monografije, npr. Ovrednotenje karcinogenih dejavnikov za človeka (Evaluation of Carcinogenic Risks to Humans) (7).

Deutsche Forschungsgemeinschaft pa izdaja poročila senatne komisije za preverjanje zdravju škodljivih učinkov snovi, ki se uporabljajo pri delu (obratovin), kot npr. Maximale Arbeitsplatzkonzentrationen und Biologische Arbeitsstofftoleranzwerte 1991 (8). Značilnost tega normativa je, da poleg maksimalno dovoljene koncentracije za posamično snov označi tudi, ali je možna resorpcija skozi kožo, ali je pričakovati alergogene oziroma karcinogene, teratogene in genetične učinke. V dodatku ima še najnovejši seznam snovi s karcinogenimi učinki, razčlenjen v skupine I, II A, II B.

Naši predpisi (9, 10, 11, 12)

V Sloveniji še danes veljajo predpisi, standardi in normativi bivše Jugoslavije. Nekateri so stari več kot 20 let in niso več sprejemljivi za našo stroko in državo.

Maksimalno dovoljene koncentracije škodljivih plinov, par in aerosolov v delovnih prostorih in na deloviščih (JUS Z. BO. 001 VIII-1971)

Dokument vsebuje pomanjkljive in zastarele maksimalno dovoljene koncentracije (MDK); razen tega nima nobenih dodatnih informacij o snoveh, ki imajo lahko alergogene, karcinogene, teratogene in genetične učinke. Kot primer navajamo MDK za prah azbesta 175 pd/cm^3 zraka, medtem ko mednarodni predpisi dovoljujejo 1 vlakno v cm^3 zraka, razvite dežele pa samo 0,25 do 0,50 vlaken azbesta na 1 cm^3 zraka.

Pravilnik o načinu in postopku za opravljanje preventivnih zdravstvenih pregledov delavcev

Pravilnik navaja obremenitve in škodljivosti pri delu, zaradi katerih morajo delavci na obdobje preventivne zdravstvene preglede, vendar posebej ne omenja karcinogenih snovi.

V predlogu novega pravilnika o preventivnih zdravstvenih pregledih, ki so ga leta 1992 pripravili strokovnjaki Inštituta za medicino dela, prometa in športa v sodelovanju s priznanimi strokovnjaki Sekcije za medicino dela, predvidevamo obdobje preventivne zdravstvene preglede delavcev, ki so izpostavljeni karcinogenim snovem na 12 do 60 mesecev (odvisno od vrste snovi in koncentracije, ki jo ugotovimo na osnovi zdravstvene ocene delovnega mesta). Vse osebe, ki so bile izpostavljene karcinogenim snovem najmanj pol leta, morajo na preventivne zdravstvene preglede še potem, ko niso več izpostavljene tem snovem, in sicer do smrti.

Samoupravni sporazum o seznamu poklicnih bolezni

Sporazum navaja poklicne bolezni in dela, pri opravljanju katerih nastaja bolezen (kriteriji), ter pogoje za priznanje bolezni kot poklicne. Na tem seznamu je skupaj 46 poklicnih bolezni oziroma skupin poklicnih bolezni. Med

drugimi so pod točko 36 maligne neoplazme na koži, sečnem mehurju, dihalih in sinusih. Posebej našteva okvare zaradi posledic delovanja ionizirajočega in neionizirajočega sevanja ter izpostavljenost mineralnim vlaknom, ki lahko povzročajo maligne neoplazme.

Sklepne misli

Če želi naša država živeti v razvitem svetu, se bo morala držati pravil in izvajanja mednarodnih konvencij, priporočil in vodil, ki obravnavajo varovanje življenja, zdravja in delovne zmogljivosti ljudi pri delu. Na tem področju zaostajamo za razvitim svetom za približno 20 let kljub nenehnim opozorilom nekaterih zdravnikov in drugih strokovnjakov, zlasti glede mednarodnih predpisov v zvezi s poklicnim rakom.

Moramo pripraviti nove predpise in navodila s tega področja in usposobiti inšpekcijske službe za preverjanje njihovega izvajanja.

Interdisciplinarna skupina strokovnjakov pod vodstvom Inštituta za medicino dela, prometa in športa mora s sodelovanjem drugih pristojnih republiških zdravstvenih ustanov pripraviti sodobna strokovna vodila (strokovno doktrino): obseg in vsebino dela, pristop, metode in tehnike, standarde in normative. V naš prostor je treba takoj vključiti mednarodne predpise (ILO, SZO in druge). Za prehodno obdobje se nam zdijo najbolj uporabni predpisi in vodila Zvezne republike Nemčije.

Literatura

1. Modic S. Medicina dela in onesnaženost delovnega in življenjskega okolja. V: Slovenija 88. Slovenska akademija znanosti in umetnosti — Svet za proučevanje in varstvo okolja, Ljubljana (1989), 180—187.
2. Modic S. Ocenjevanje delovne zmožnosti. 9. ortopedski dnevi — Delazmožnost ortopedskega bolnika. Zbornik predavanj za zdravnike splošne medicine. Univerzitetna ortopedska klinika, Univerzitetni inštitut za medicino dela, prometa in športa, Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja RS, Ljubljana (1991), 11—29.
3. Konvencija Mednarodne organizacije dela št. 155 o varstvu pri delu, zdravstvenem varstvu in delovnem okolju. Ur. l. SFRJ — Mednarodne pogodbe, št. 7/87.
4. Konvencija Mednarodne organizacije dela št. 161 o službah medicine dela. Ur. l. SFRJ — Mednarodne pogodbe, št. 14/89.
5. Konvencija Mednarodne organizacije dela št. 139 o preprečevanju in kontroli poklicnih nevarnosti, ki jih povzročajo kancerogene substance in agensi. Ur. l. SFRJ, št. 3/77.
6. Konvencija Mednarodne organizacije dela št. 162 o varnosti pri uporabi azbesta. Ur. l. SFRJ — Mednarodne pogodbe, št. 4/89.
7. IARC Monographs on the evaluation of carcinogenic risks to humans. World Health Organization — International Agency for Research on Cancer. Suppl. 7, Lyon (1987).

8. Maximale Arbeitsplatzkonzentrationen und biologische Arbeitsstofftoleranzwerte 1991. DFG Deutsche Forschungsgemeinschaft, Bonn (1991).
9. Maksimalno dopuštene koncentracije škodljivih gasov, para i aerosola u atmosferi radnih prostorija i radilišta. JUS Z.BO.001. Ur. l. SFRJ, št. 35/71.
10. Samoupravni sporazum o seznamu poklicnih bolezní. Ur. l. SFRJ, št. 38/83.
11. Pravilnik o načinu in postopku za opravljanje preventivnih zdravstvenih pregledov delavcev. Ur. l. SRS, št. 33/71.
12. Pravilnik o preventivnih zdravstvenih pregledih delavcev — predlog. Klinični center Ljubljana — Inštitut za medicino dela, prometa in športa, Ljubljana, 1992.

Zakon o ratifikaciji konvencije o preprečevanju in kontroli poklicnih nevarnosti, ki jih povzročajo kancerogene substance in agensi

1. člen

Ratificira se konvencija o preprečevanju in kontroli poklicnih nevarnosti, ki jih povzročajo kancerogene substance in agensi, ki je bila sprejeta 25. junija 1974 v angleškem in francoskem izvorniku.

2. člen

Besedilo konvencije v angleškem izvorniku in slovenskem prevodu se glasi:

Konvencija o preprečevanju in kontroli poklicnih nevarnosti, ki jih povzročajo kancerogene substance in agensi

Generalna konferenca Mednarodne organizacije dela, ki jo je v Ženevi sklical administrativni svet Mednarodnega biroja za delo, in se je sestala na svojem 59. zasedanju 5. junija 1974, je upoštevaloč pogoje konvencije in priporočila o varstvu pred radiacijo iz leta 1960 ter konvencije in priporočila o benzolu iz leta 1971,

glede na to, da je po njenem mnenju zaželeno določiti mednarodne norme o varstvu pred kancerogenimi substancami in agensi, in

upoštevaloč ustrezno delo drugih mednarodnih organizacij, zlasti Svetovne zdravstvene organizacije in Mednarodne agencije za raziskovanje raka, s katerima Mednarodna organizacija dela sodeluje,

sklenila sprejeti nekatere predloge o kontroli in preprečevanju poklicnih nevarnosti, ki jih povzročajo kancerogene substance in agensi, kar je uvrščeno pod 5. točko dnevnega reda zasedanja,

in jih sestavi v obliki mednarodne konvencije,

zato je 24. junija 1974 sprejela naslednjo konvencijo, ki se imenuje konvencija o poklicnem raku, 1974.

1. člen

1. Vsaka članica, ki ratificira to konvencijo, občasno določa kancerogene substance in agense, katerim delavci ne smejo biti poklicno izpostavljeni, ali za katere velja režim dovoljenja ali kontrole, kot tudi tiste, za katere veljajo druge določbe te konvencije.
2. Izjeme so mogoče le z dovoljenjem, ki za vsak primer posebej natančno določi pogoje, ki morajo biti izpolnjeni.
3. Pri določanju substanc in agensov v skladu s prvim odstavkom tega člena je treba upoštevati najnovejše informacije, ki jih vsebujejo kodeksi prakse ali priručniki, ki jih lahko pripravi Mednarodni biro za delo, kot tudi informacije drugih pristojnih organov.

2. člen

1. Vsaka članica, ki ratificira to konvencijo, si bo prizadevala, da se kancerogene substance in agensi, katerim utegnejo biti izpostavljeni delavci pri svojem delu, nadomestijo z nekancerogenimi substancami in agensi ali manj škodljivimi substancami ali agensi. Pri izbiri nadomestka za substance ali agense je treba paziti na njihove kancerogene, toksične in druge lastnosti.
2. Število delavcev, ki so izpostavljeni kancerogenim substancam ali agensom, ter trajanje in stopnja izpostavljenosti morajo biti zmanjšani na minimum, ki zagotavlja varnost.

3. člen

Vsaka članica, ki ratificira to konvencijo, predpiše ukrepe za varstvo delavcev pred nevarnostjo izpostavljenosti kancerogenim substancam ali agensom, in zagotovi uvcdbno ustreznega sistema evidence.

4. člen

Vsaka članica, ki ratificira to konvencijo, ukrene, kar je treba, da dobijo delavci, ki so izpostavljeni ali utegnejo biti izpostavljeni kancerogenim substancam ali agensom, vsa razpoložljiva obvestila o nevarnostih v zvezi s tem in o ukrepih, ki so potrebni.

5. člen

Vsaka članica, ki ratificira to konvencijo, ukrene potrebno, da zagotovi delavcem med zaposlitvijo ali po njej potrebne zdravniške preglede ali biološke ali druge teste ali preiskave, da bi se ocenila njihova izpostavljenost in kontroliralo njihovo zdravstveno stanje glede poklicnih nevarnosti.

6. člen

Vsaka članica, ki ratificira to konvencijo:

- a) predpiše z zakoni ali s predpisi ali kako drugače v skladu z nacionalno prakso in pogoji ter v sodelovanju z najprezentativnejšimi zainteresiranimi organizacijami delodajalcev in delavcev, ukrepe, ki utegnejo biti potrebni za izvedbo določb te konvencije;

- b) določi v skladu z nacionalno prakso osebe oziroma organe, ki so odgovorni za spoštovanje določb te konvencije;
- c) se zavezuje, da bo zagotovila ustrezne inšpekcijske službe za nadzorstvo nad uporabo te konvencije ali se prepričala, da je opravljena ustrezna inšpekcija.

7. člen

Sporočila o formalnih ratifikacijah te konvencije se pošljejo generalnemu direktorju Mednarodnega biroja za delo, da jih registrira.

8. člen

1. Ta konvencija zavezuje samo tiste članice Mednarodne organizacije dela, katerih sporočilo o ratifikaciji je registriral generalni direktor.
2. Konvencija začne veljati po dvanajstih mesecih od dneva, ko je generalni direktor registriral sporočilo o ratifikaciji dveh članic.
3. Nato začne ta konvencija veljati za vsako članico po dvanajstih mesecih od dneva, ko je bilo registrirano njeno sporočilo o ratifikaciji.

9. člen

1. Članica, ki je to konvencijo ratificirala, jo lahko odpove po desetih letih od dneva, ko je prvič začela veljati, in sicer tako, da pošlje generalnemu direktorju Mednarodnega biroja za delo sporočilo, da ga registrira. Odpoved začne veljati po enem letu od njene registracije.
2. Za vsako članico, ki ratificira to konvencijo in ki v letu, ki sledi desetletnemu obdobju, navedenemu v prvem odstavku tega člena, ne izkoristi pravice do odpovedi iz tega člena, veljajo obveznosti iz konvencije tudi v naslednjem desetletnem obdobju, nakar jo lahko odpove po poteku vsakega desetletnega obdobja pod pogoji, ki jih določa ta člen.

10. člen

1. Generalni direktor Mednarodnega urada za delo obvešča vse članice Mednarodne organizacije dela o vsakem registriranem sporočilu o ratifikaciji in odpovedi, ki mu jih pošljejo članice organizacije.
2. Generalni direktor opozori članice organizacije na dan uveljavitve konvencije, ko jih obvesti o registriranju sporočila o drugi ratifikaciji, ki mu je bila poslana.

11. člen

Generalni direktor Mednarodnega biroja za delo pošlje generalnemu tajniku Združenih narodov v skladu s 102. členom ustanovne listine Združenih narodov v registracijo popolne podatke o vseh ratifikacijah in odpovedih, ki jih je registriral v skladu z določbami prejšnjih členov te konvencije.

12. člen

Administrativni svet Mednarodnega biroja za delo pošlje, kadar je to po njegovem mnenju potrebno, generalni konferenci poročilo o uporabi te konvencije in pretehta, ali bi bilo zaželeno uvrstiti v dnevni red konference njeno popolno ali delno revizijo.

13. člen

1. Če sprejme konferenca novo konvencijo, s katero v celoti ali delno revidira to konvencijo, bo razen če nova konvencija ne določi drugače:
  - a) ratifikacija nove revidirane konvencije po posamezni članici pomenila ipso jure neposredno odpoved te konvencije ne glede na 9. člen te konvencije, če začne in ko začne nova revidirana konvencija veljati;
  - b) na dan uveljavitve nove revidirane konvencije bo ta konvencija prenehala biti odprta članicam za ratifikacijo.
2. Ta konvencija ostane vsekakor v veljavi v svoji sedanji obliki in v svojem sedanjem pomenu za tiste članice, ki so jo ratificirale, pa niso ratificirale revidirane konvencije.

14. člen

Besedili te konvencije v angleškem in francoskem jeziku sta enako mero-dajni.

Zgoraj navedeno je verodostojno besedilo konvencije, ki jo je generalna konferenca Mednarodne organizacije dela po predpisih sprejela na svojem 59. zasedanju v Ženevi, ki se je končalo 25. junija 1974.

3. člen

Ta zakon začne veljati osmi dan po objavi v Uradnem listu SFRJ.

Uradni list SFRJ — Mednarodne pogodbe, št. 3, z dne 10. junija 1977.